समावेशिकरणको दिशामा एउटा फड्को : गोरखापत्रद्वारा प्रकाशित किराँती-कोइँच (सुनुवार/मुखिया) भाषा पृष्ठ

याले थोचे ५०६९ हासोच ९ रेलफनाअ्ति
वि.सं. २०६७ मङ्सिर ९ बिहीबार

गोरखापत्र

नयाँ नेपाल

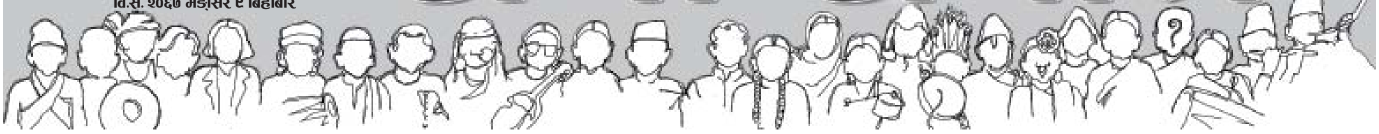

लोलिलिंखा

कोइँच आन राज्य पुन:संरचना ते जादिम्म ?

चुप्लु (ओखलढुङ्गा) कलि कम्पास (क्याम्पस) का पुइँब तत्कालिन माननिय चन्द्रबहादुर सुनुवारमि ओखलढुङ्गा, सोलु, रामेछाप, दोलखाङा भू-भाग पिड्ष्या कौंइचके का जिल्ला पुइँष्यो ल्वो यो मूल दा मइत दुम्त । कहाँ हिँडिस् यइ तपाइँ क्षेत्री कान्छा ? दे अ्वाब कौंइचपुकि एच्चि प्यूरुप केङ्गिर फडुष्या हजुर आइसिओस् गइसिओस् दे अ्वानिमि ।

प्याङ न आम ल्वो चिँ प्ड़ेष्या 'ममे बुक्लु सुका तमि ननि यम सुवा तउननि दे हिल्लो हि:सी पष्यो नु के भनेको ? मेले त बुझिन नि, ए मलाई त सुनुवार भाषा नइ आउँदैन, नेपालबिाट भन्नु न दैँब दुम्तेमे । गोन् आल् बाङाता्काङा ल्वो मिम्नुङ ।

दुच् अ्वोष्योनु ममा नु समिमि दैँष्यो- 'खस ल्वो खस ल्वो । मतलव मे ता्का कौंइच ल्वोकेङा हरे ल्वो अ्वा:स् मजोब मरुब्ब कौंइचपुकि प्युषिन् नमि एच्चि कौंइच ल्वो, ओलो, मुल्केम सुइमि प्ड़ेँचामि कौंइच ला थैंगेच् मनइ राग्य चिँ मूल्खी थैंगेच मे ।

का ल्वो का बनाबौंसके मिग्यो ल्वो (नारा) कुर्ष्या नेल्ल एबोच् मइता्च आन ल्वो नु मूलकेम साइष्यो ल्वो आइँ ङोइति सेल कोयादिम्खा ब । मुलइ यो कौंइचल्वो साप्चा, ब्ड़ेचा नु अ्वाचा माल्ष्यो नु कौंइचकलि आन् कोयानिम्या खेरा पाइनिम केङ्गिरपुकि औंदे आइँ आम खिँ खप आम्के दे बा:तेक थेम कौंइचकलि तेइ मबा:ब ।

आम् बोष्यो खपमिन गो पुकि हरे वोनङा मुर खोँदेब गिच्चाका मतुइसिँष्यो अ्वा:सिच दुम्प्या बा:चा माल्ष्यो ब । आम राग्य ला तेइ हिरथ् ग्डुष्यो नु गो आमकलि तुप्तेल दैँनिम् । अ्वाक् थिचा मगे:निमि । खिँ ला ग्डुइनिमि दे आमकलि राई, गुरुङ, मगर दे जोल पा बा:चा माल्ष्यो योम्थ ब ।

मास मिडियामि दिकुम पा रिकुम फिकुम प्ड़ेब । गुई क्याल्ब कौंइच रुयापरुइमि नु जोब तुइबमि नेटमि सुनुवार दे माल्तेमङना मुलई गोल्डस्मिथ स्किलफूल अर्नामेन्ट डिजाइनर अफ नेपाल दे ब्ड़ेष्यो थित्निमि । नकन् सम्पन्न काठमण्डु इन्टरनेशनल माउन्टेन फिल्म फेस्टिवलमि देवी सुनुवार तमि मैना सुनुवार दे फिल्म सेल्ष्या तेइ तेइ अन्तर्राष्ट्रियकरण दुम्ने नुप्त । मोष्यो ला ममे यु.एन. मानवाधिकार नियोगमि सुनुवार कर्मचारि बान् बा:नइयो मैना सुनुवार सुनार मदुम्थु सुनुवारन् दुम्प्या लित् ।

डा. लाल रापचमि मैना सुनुवार आ पितिमि मिडियामि खण्डन यो ब्ड़े:ताउ प्याङ्न् सुइमि मसुइतेमे । औंदे आइँके रिनाचेमा राग्य हरेराग्यमि तुप्तेल दुम्प्यान् लित् । राग्यमि लोकतन्त्र जा:ष्यो हो:स्/थु:सु ठेब-ठेब ब । मेको राजनीतिक पार्टि आ जातिय मिलु संस्था यो एच्चि जोल्ष्यो ब ।

मेको आन्कलि हिल्लो हि:सी- प्युरुप केङ्गिर आन सुतुलपुइस नेता नु राजनीतिक मिलु कार्यकर्ता एको राग्य नु हरे राग्यमि इन् रिनाचेमा (परिचय) मार ब ? तुइष्यो छौं ? जवाफ मबा:ने चाब्ब मेको आन् नु । प्युरुप केङ्गिर आ दम्लो कुर्ष्या कौंइचकलि ने:चा माल्ब आ दुलि आमिमि आमकलि होब्नातोबना पचाकलि होब्नाउइथ्चेल (राज्य पुन:संरचना) दुम्चा माल्ष्यो ब ।

नेल्ल बोनाबोस/कासनिसमि आम-आम खपङा थि पुइँष्या । आमके स्वायत्त (आम्नुस) राग्य पुइने थुम्प्यो निमि । मुनु माओवादी पार्टिमि तेह्रवटा जातिय राज्य यो सार्वजनिक पने थुम्प्यो बातङना यो अरू राजनीतिक पार्टिपुकिमि मो पने चाप्ष्यो मनिमि । नेपाली काँग्रेसमि संघीय राज्य प्रणालीके ल्वो पास पाप्तुङना यो गेमि ङोइता्चकलि आ भोट ब्याङ्क आ लाम्समिला कोष्यो ब । नेकपा माओवादीमि कौँइचकलि मरइ मसुइत् । मोपान कौँइच राजनीतिक कार्यकर्तामि कौंइचकलि प्युरुप केङ्गिर आ सुतुलपुइसु दुम्प्या आन दैँष्यो बिब्ब ङोरो मुरुला दाप्ष्यो योम्थ ब ।

औंदेष्यो भेदभावपूर्ण कौंइच ब्ड़ोइस बनिमि एच्चि कौंइचपुकि के । राग्यङा नेल आन् ङोइति आम रिमाचेमा जाम्प्या बा:चा माल्ष्यो कौंइचके एको दयानिया अवस्थाकलि संस्थागत रिमाचेमा गेचा । राग्यमि नेल जाति, भाषा, धर्म नु संस्कृति समान नम दे तुइ पाइचाकलि यो राग्यङा उइथ चेल दुम्चा माल्ब ।

एच्चि आयीँ थाप्ष्यो केट जातिकाके भाषा संस्कृतिमि खर्च दुम्प्यो ब । जातिका ला दोम्प्या पो बुदि ब दुम्प्यो ब ङना गो कौंइच पुकि आम जात ज्वोल पा बा:चा माल्ष्यो ब । एक भेदभावकलि तिल्चा गोपुकि का दुम्प्या राग्यकलि उइथ चेल पचा माल्ब ।

राग्य लैँष्या उइथ चेल्स दुम्तङना ला आइँके थमा रिमाचेमा राग्य हरे राग्य ब्डुने चाब्ब । औंदे राग्यङा लैँष्या उइथ चेल्स रेस्से नु गो कौंइच पुकिमि आम राग्य तने जाम्सिब । कोइच के आम राग्य दुम्मेनु आइँ गुइमिन खप तारङा राइच, साम्यो ओलो मुलकेम, ल्वो क्याल्तेक राइच, ज्वोलापुम्खी प्योम्थ तार आम राइच लिब ।

नेल मुर आनके राइचकोइच के थम्कीन दुम्ने चाब्ब । गोमि मेकेला ला एको राग्यङा मुरु नकि दे आइँके यो फड़ेम्चफेस रिमाचेमा थार्ने जाम्सिब । आम रिमाचेमा राग्य हरेराग्यमि किन्खर पा होइचाकलि आर्थिक, सामाजिक नु राजनीतिक सक्षमता थार्चाकलि यो राग्यकलि लैँष्या उइथ चेल्मा चेल्स रेच्चाचिच्चा माल्ब ।

कोइँच आन थारि नु प्रथाजनित कानून

साइ साइ कोइँच सोशोबोशोरे थारनाना बिननाना मुनु सेवालदाइँस, आदार खाइनाना पिशो रिदुमपाखिम, रिसिया, मुदकापथकालि थारि तौँबना दैँसिबा ।

कोइँचमि सुइमि ओलओल पा ओराइ पापतु दे मोश प्लोइँतेक मुदकापथि माबाअ्बा । ओराइ पाइबकालि देलमि चुमलु बाअ्शा युअ्सिकेरसि (दानदा) गेतेक लो:के खा पाइनिमि ।

खापिखारशि (देवानि) थारि तौँबना

कोइँचमि खाप, रु, ब़ाअ्कि, रोङगुकिङगु, शि: पाअ्से ब़ाअ्कु, योअ्सिचिससि, नामसकुमस, मुलकेमङा लो: पातेक थारिकालि खापिखारसि थारि तौँबना दैँसिब । कोइँचपुकिमि औंदेशो थारि तौँबना साँ साकुरसिङा बाअ्बा ।

ओलोसाम्योमिमि शो:शो (दारम निरदेसित पारथा)

- होबलोबकालि साइचा मादुमबा ।
- चुपलु का: मुनु आम आमनुचमि ग्याँअ्बे पाचा मादुमबा ।
- मामापापोकालि पुलपुइँस पाचा मालबा ।
- तामिसामिकालि गेशो पोपे रोइशा जाचा मादुमबा ।
- तामिसामिआन खिँ लाशा जाशोनु आन शातङा आम चापशो खोइ निकखुर पा गाअ्चा मालबा ।
- देयिथालोमि शाँबालतिँबाल पाचा मादुमबा ।

खादिमुदिमि शो:शो (पारकिरति निरदेसित पारथा)

- खु कु औंतथि एरिङा रु नेललिके बुमथा दुमबा ।
- लाँ सुइमि तेअ्चा माताइबा ।
- ब़ाअ्कु नेललिके बुमथा दुमबा ।
- बुमथा लोकालि फेरनाच पाशोनु मेकेला पिशो आफार यो बुमथा दुमबा ।
- कोइँचमि साइरे देयिलिकिआ डालिकुलि दापशा पिशशो लो नेलिल बुमथा दुमबा ।
- बुमथा लोकालि देलतेल, थुम, जाङ नु रागिङा शौँफ दुमबा ।
- मेको बुमथा शौँफके राइचकोइँच होपो, मुलिच/मुलुमि दुमबा ।

आँमिन देलतेलङा निकुर (पागरि) बाअ्शा सेलशो (सोनिरमित)

- आम आमनुचमि ग्याँबे पापतुङाना देल लाअशा जैँ फाइचा मालबा ।
- आम चुपलुमिन ग्याँबे दुमताङाना चुमथेम खुकु लाअ्शा सोइचा मालबा । आम रु शौँफ नेललि प्लोइँचा मालबा ।
- बुमथा खिँङा रु योअ्शोनु खालपाखालपि आ फेअ्च रु यो होइचा मालबा ।
- दायु आ रुयामिन ग्लाइतङाना याअ्चयानि इमचिलिन बाअ्तेमङाना मेको आलके नोलेङा आ: तोङमा कोशा खिँङा मुलिमि बोग्यु नु रिउकालि बिपपाइशा ग्याँबे पापाइचा दुमबा ।
- चुपलु का:ङा जैँमि ग्याँबे पाचाकालि चानि जेमनावोनि (पुसता) लाअ्चा मालबा ।

बुमथेर (फाउजदारि) थारि तौँबना

खुइ पाइबा, रोइबा, तुपबाक्योरबा, साइबा, तेइ सुइकालि हिँचकोइँशा आ: शौँफ मारमार आमके पोअ्बा, दालगिर पाइबा मुनु चारुमि सुइकालि ओराइ पापतु दे सुइशा थारितौँबनाखिँमि शो:शो इसोक्यामसो कालि बुमथेर गारि तौँबना दैँसिब ।

ओलोसाम्योमिमि शो:शो (दारम निरदेसित पारथा)

- सुइकालि साइच मादुमबा ।
- सुइके खुइपा जाचा मादुमबा ।
- नेललिकालिआदार खाइचा मालबा ।
- तामिसामि चाइवाचाइमिकालि तुपचाथाइचा मादुमबा ।
- सुइके शौँफमि राअ्चु पा: गाल चुइचा मादुमबा ।
- देयिथालोङा माराइ का:साबिसा बासपुकि ख्योलचा याम सामचा मादुमबा ।

खादिमुदिमि शो:शो (पारकिरति निरदेसित पारथा)

- ब़ाअ्कुमि माराइ दुअ्च लुअ्चा याम ब़ाइचा मादुमबा ।
- लाँ प्लेचचा, तेअ्चा याम लाँमि ब़ारद दाइचा मादुमबा ।

आँमिन देलतेलङा निकुर (पागरि) बाअ्शा सेलशो (सोनिरमित)

- आम आमनुच बाला सुइकालि जोलपा ग्याँबे पापाइचा मादुमबा ।
- रामशिकिमशि पाचा मादुमबा ।
- बुमथा कासाबासा नेललिमि राइचा मालबा ।

युअ्सिकेरसि गोरापेनमा (दान्दा साजायको व्यवस्था) खापिखारसि

ओलोसाम्योमिमि शो:शो (दारम निरदेसित पारथा)

- आम चासिमासि जामनिमि ।
- चुपलु का: मुनु आम आमनुचमि ग्याँअ्बे पाशोनु आलब्लेपच मादुमबा ।
- मामापापोकालि पुलपुइँस मापाशोनु बेअ्शोनोले प्लेकुमि लाँ माताइँसिब ।
- तामिसामिकालि गेशो पोपे रोइशोनु नेखप्लेकु राचा ।
- तामिसामिआन खिँ लाशा जाशोनु आन शातङा आम चापशो खोइ निकखुर पा गाअ्चा मालबा । मापाशोनु नोले बेअ्शोनु मेको जेर थापचा मालबा ।
- देयिथालोमि शाँबालतिँबाल पाचा मादुमबा । पाशोनु चासिमासि माफोइनिमि ।

खादिमुदिमि शो:शो (पारकिरति निरदेसित पारथा)

- खु कु औंतथि एरिङा रु नेललिके बुमथा दुमबा । मेको सुइमि आँके दैँ:चा माताचा मारदेङाना कोताशिता दुमशा गेनाइ एरि गेनाइ औंतथि दुमशा बाअ्बा ।
- लाँ सुइमि तेअ्चा माताइबा । मोदे तेअबामि चुमलुमि पाछु पुइँचा मालबा मुनु लाँ सेलतेक गे: पाचा मालबा । मारदेङाना लाँ नेललिकालि मालबा । लाँ बुमथा मे ।
- ब़ाअ्कु नेललिके बुमथा दुमबा । मोपातिके सुइमि ब़ाअ्कु आम पेवा दैँतङाना रागिमि मेको कालि युअ्सिकिरसि पाइबा ।
- बुमथा लोकालि फेरनाच पाशोनु मेकेला पिशो आफार यो बुमथा दुमबा । मायोअ्तुङाना मुलुमिमि आ फेरनाअ्च तेअ्शा गेअ्बा ।
- बुमथा लो: देलतेल, थुम, जाङ नु रागिङा शौँफ दुमबा । मेको नेललि कोइँच मुरुके दुमबा ।
- मेको बुमथा शौँफके राइचकोइँच होपो, मुलिच/मुलुमि दुमबा ।

आँमिन देलतेलङा निकुर (पागरि) बाअ्शा सेलशो (सोनिरमित)

- आम आमनुचमि ग्याँबे पापतुङाना देल लाअशा जैँ फाइचा मालबा ।
- आम चुपलुमिन ग्याँबे दुमताङाना चुमथेम खुकु लाअ्शा सोइचा मालबा । आम रु शौँफ नेललि प्लोइँचा मालबा ।
- बुमथा खिँङा रु योअ्शोनु खालपाखालपि आ फेअ्च रु यो होइचा मालबा ।
- दायु आ रुयामिन ग्लाइतङाना याअ्चयानि इमचिलिन बाअ्तेमङाना मेको आलके नोलेङा आ तोङमा कोशा खिँङा मुलिमि बोग्यु नु रिउकालि बिपपाइशा ग्याँबे पापाइचा दुमबा ।
- चुपलु का:ङा जैँमि ग्याँबे पाचाकालि चानि जेमनावोनि (पुसता) लाअ्चा मालबा ।

बुमथेर (फाउजदारि) थारि तौँबना

ओलोसाम्योमिमि शो:शो (दारम निरदेसित पारथा)

- सुइकालि साइचा मादुमबा कुयादिया दुमचा ।
- खादिमुदिमि शो:शो (पारकिरति निरदेसित पारथा)
- बाअ्कुमि माराइ दुअ्च लुअ्चा याम ब़ाइचा मादुमबा । मो दुमतङाना मेको मुरुमि आम नेलिल रु, शौँफ प्लोइँशा गाअ्चा मालबा ।
- आँमिन देलतेलङा निकुर (पागरि) बाअ्शा सेलशो (सोनिरमित)
- दाग्यबाइमि खामेखाइ माजाइनिमि । रुमदेलबुमदेल ला तिलनिमि ।

नाज रोलतेक पिर

नाज दैँशो कोइँचके माराइ रिमशोदाइशो दुमला दे पातेक पिर मे । पिर पातेक थोकिपुकि -

१. खासरु ङोइलि इचिका, २. बुसुत्यालेम (नागबेलि) इँचिका ३. गारशि इँचिका ४. क्याब्लाआ ङोइलि का: निअ्शि ५. याँ शो पाइशो बुइशि शेलेके याँ ना:साल ६. याँ शो फालाम नासले (दियो) का: ७. तामार ब़ाअ्क ८. साङ नु इँचिका ग्लो:मिअ्च पाइशो ग्लोमसो (दुपाउरो) ९. क्योज क्यारिच इँचिका १०. हाउमाच इमचिलि ११. क्यार रोअ्बके चाँ इँचिका १२. याँ थोकि वाँ:चेर सिनदार मानाका: १३. याँ शो शेले क्युर मुरुका खोइ लाइशो का: १४. केर वो: इँचिका १५. याँ थोकि वो:के जुदुरपुकि १६. याँ बुअ्तिकङा ब़ाअ्कु १७. याँ थोकि साफापुकि १८. याँ थोकि फुपुकि १९. खापके सोदा शारा खोदा तोरमा का: का: २०. खैँमेर निअ्शि शाँबु २२. याँ सेकले केत ।

थुअ्तिक रिसिया

इरि दैँशो नेलिल थोकि पुअ्शा खुपशा चाअ्शा ना:दो दुममेनु साफाके फेचलेका फेरचा मिनु आर थोकि साफापुकि गिउहिरशा आ शोगामेर दोनु बोइचा फु:पुकि नेलिल चुइचा सोदाशारा खोदाआ तोरमा बुतबुत निपपाइशा दा:थेमि कुरपा ग्योमचा फु रेलचा याँ बुअ्तेकङा ब़ाअ्कु तामार ब़ाअ्कु मि क्योज क्यारिच कुरपा हाउमाच सुपशा निकब़ाअ्क सेलचा मिनु वाँचेर सिनदेरपुकि नेललिआन गुइगुइमि योअ्चा मालबा ।

मेकेलेपा पोइँबमि तेअबेर पाशा नाज थोशा ब्लेशशा पावा नोले पोइँबमि नेललिकालि सुइनासुइना माराइमाराइ थोकि कुरपावा नोले मुरु काङा शेले नेललिकालि सुइशा कुर पाने थुमा नोले फालाम नासलेमि शो का: का: मि ना:साल का: का: जेशशा मेकेन कुरपा लावागिवा पा कुलकुतुम काम कुरशा पाइँबके शोपलिपुकि तामनातामना लुअ्चङान थिदिङ गेतथिङान उदिङगे लाइशा ब्ला:लामि ताइशा लेशशा जाअ्चा मिनु ख्यामेर निअ्शि शाम पिदार पा मेको नाज रोलशो कुरबकालि तुइँचा ङोइति खेमेर निअ्शि शाँम पिदार पा ला गेचा मालबा ।

मिनु नोले मेको ताइब मुरुकालि बाअ्मेनु कोङरेच याम बुर पाथिका पुअ्शा लाँ कोअ्के गेचा मालबा । कोङरेच नु बुर माबाङाना लाँ कोअ्के ला गेशा यो दुमबा । एको पिर पोइँब माबाअ्मेनु सिताकाइँतामि पाशा यो दुमबा । फेचले ताइब थारिकुति माबाअ्मेनु वोबुपाबुमि ताइशशा यो दुमबा । इरिङा थोकिपुकिनु लो:पुकि माख्लुइथु पाचा मालबा रोलशा कुरपतिकि पिदार एके ब्लेअ्नुङ शाँम पिदार पातिकि ग्योशो बाअ्बा मापातिके एकिमि माब्लेअ्शो नुङ ।

पिदारपुकि : ङोइति आमके वोइशो मुइग्यो आनकालि थोशा नाजपुकिमि शेत मागेमेल लामाल दिलमाल दे फुलपा सुइशा कुर पाचा मिनु नोले नाजआन ने पा रोलचा सुइचा । सानि साङ्कात नाजपुकि बाअ्नि राहुकेतु नाजपुकि बाअ्नि उलका बामारि नाजपुकि बाअ्नि ना: पिङगला नाजपुकि बाअ्नि एके शेत मागेने रोइमाइत मापापातिने हारेहुत तिलिने हिउपिपि हिउ पिपिमि रोङला पिपि रोङला पिपिमिपुकि बाअ्नि हिउ माप्लोनिने बाउ माप्लोनिने हिउबाउ लाचा मागेने ब़ारगु मादाइतिने बारगु नेललि फिनिने हैँथे शानमोदुनमोपुकि तिलिने इरिङा इरि लुअ्चङा लुअ्चन तिलिन कादे पुलसोर ।

क्लेलचराँम (जैँतिअ्च) कोइँच

किराँती-कौंइच तुइमुचीमि सिक्किम

दा.लाल-श्याँकारेलु रापचा

मुलाती किराँती-कौंइच (खसिकरन दुम्शो नेपिक्य: सुनुवार, भुजुवार, पृथवार, सुरेल, मुखिया नु राई) के आम् तुइमुचीमि सिक्किमके ने मोइतिपेन्माम् पिब् । सिक्किम सुनुवार (मुखिया) कौंइचबु (ख्लोइस्ने सिसुमुकौं) नेपशो गिप्सिबुमासीकलि १८ सितम्बर १९९० मि ल्यान्द रेवेन्यु दिपारटमेन्ट, गान्तोक, सिक्किम चरुमि एप्लिकेसन आप्शोमेरे ३० मई १९९१ मि रजिस्ट्रेसन नम्बर ४७१ ताप्तु । औंपा रागी चरुमि रजिस्ट्रेसन तशा थेर्शेरा दुम्शो गिप्सिबुमासी सिसुमुकौंमि खलका थोचेमिन् प्रलयकारी गेपशा कौंइताव ।

औंदेव ठेब प्लेसी 'giant leap' के लिदरसिप अतिरिक्त मुख्य सचिव पोपो आर.वी. रुजिचा-मुखिया (आईएएस) मि गेशो नमी । सिक्किम इलेक्सन कमिसनके वोटरस् नेलिस्टमि १०७७ ला कौंइचमुरु बा:शो कास्निस्कलि यो पोपो रुजिचामि वार्च्चपशोपतिकेम् २ जून १९९४ मि किराँती-कौंइचआन्कलि ओवीसीके तुइमुची गेपपाइत्तेमे । एँको तुइमुची तशोनोले सिक्किम रागीमि कौंइचपिकि मताइँशो मुर मलिम: ।

किराँती-कौंइचमुरके तुइमुची ओवीसीम् दुम्त हनाइयो कौंइचआन्के आम् मोइतङा आम् तुइमुची आम् ममा लो:, ब्लेसे, नैंस्नम्स् नु मुल्केमचन् मेको मुसम् मताइँसे । चिनुयो मततिक फु(ङ)न् लिम्तेमे । इसोसिस्शो दोर्दोगासदोरिसिया पनापन लशोनु थम्पा १५ अक्टोवर १९९६ मि ममालो: किराँती-कौंइचमि यो तुइमुची 'recognition' ताप्तु ।

मेकेला साँ थोचेसम् खुदिलनिदिल नु लिँक्यु गेपश्या बुद्दिमान प्रदान 'बमप' कलि वार्च्चपनपन आम् कौंइच कास्निस्के ख्यौंपत *किराँतवंशी सुनुवार (मुखिया) कौंइच* (ई.१९९९) ग्लुँइतामे । इन्दिया रागीमि मोइति उङकु एँकोन् ख्यौंपतमि कौंइचआन्के तुइमुची कौंइताव: ।

एँकोन् ख्यौंपतमिन् लाल-श्याँकारेलु रापचाकलि यो सिसागोलाइ, मुखिया बवन, गान्तोकके लाँ कौंइताव: । जेएनयुमि पिएचदी पतेक लाँ यो सेल्ताव: । १४ अगस्त २००१ मि मृगतृस्ना रापचा पोपो रुजिचाके खिँ माल्माल् पोपोकलि वार्च्चपथ मेके जदित्त: ।

मेकङामेरे पोपो रुजिचा नु याच रापचाके हल फ्लैँसाव: । एँको हल फ्लैँसिशोमेरे कौंइच ममा लो: पितिम् बार्सिला "दिन दुई गुना रात चौगुना" पा प्लेताव: । बार्सिलाके प्लेसीमि २० अप्रिल २००२ सुनि आम्केन् किराँती-कौंइच ब्लेसे (कर्न जैं:तिचाला श्यल्सिशो) मि *सिक्किम हेराल्द* (सिक्किमके चरुसी साप्ला) ग्लुत् । मुनु ना:दो सिक्किम किङलो नु सिक्किम कोथ्लोमि किराँती-कौंइच लो:मि यो *सिक्किम हेराल्द* ग्लुत् दैँशा नेस्लो: नु दम्लो: मुइत्तु ।

कौंइचआन्के मोदेव नेस्लो: नु दम्लो: पिहोनु गो द ग्यार्स्शा कङगारु खौंलेबपा दिउ दिउ प्लेत्ति सिसागोलाइके मुखियाखिँमि । सिक्किमके खफोनिफोमि यो कौंइचआन्के यो ममा लो: नु ब्लेसे बा:बात् दैँ:श्या एँको नादोलान् तुत्तामे दैँ:शोनु ज्येलफेस्रेलो: मदुम्ब् । मोसोला ते मे ङा ? वेस्ट वेङ्गलला ग्लुतेक *सुनचरी* साप्लामि यो २३ अप्रिल २००२, रिबना:तके नेस्लोमि कौंइच *सिक्किम हेराल्द* साप्सिशो नेस्लो (बकस १) साप्तु । सिक्किमलान् ग्लुतेक सुवास दीपकमि सम्पादन पहो साप्ला

> ***बकस १: कौंइचके नेस्लो सुनचरी, २३ अप्रेल २००२***
>
> ***१: सुनुवार भाषामा समाचार पत्र***
>
> *गान्तोक, २२ अप्रेल ।*
>
> *सुनुवार मुखिया भाषामा पहिलो समाचार पत्र सिक्किम राज्यमा प्रकाशित भएको छ । सिक्किम सरकारको सूचना एवं जनसम्पर्क विभागद्वारा सिक्किम हेराल्डको नाममा प्रकाशित यो समाचा पत्रबारे जानकारी दिँदै सिक्किम सुनुवार मुखिया संघले राज्य सरकारप्रति कृतज्ञता प्रकट गरेको छ । संघका अध्यक्ष आर.वी. मुखियाले यसबारे जानकारी दिँदै सिक्किम राज्यमा पहिलोपल्ट प्रकाशित गरिएको यो समाचार पत्र जानकारीको निम्ति पठाएका छन् । -किशोर*

> *बकस २: कौंइचके नेस्लो Wichar Weekly, VI, 43 April 20-26, 2002*
>
> *Wichar Weekly ब्लेशो (बकस २ मि) बा ।*
>
> *सिक्किम हेराल्दकेन् एँको दोरदोगासदोरिसिया काथ्काथन् कर्न जैं:तिचामि श्येल्शो किराँती-कौंइचके ब्लेसेके यो रिफरमेसन, मोदिफिकेसन गे नु लोलिलिङ्खा, कौंइच आल्आन्कलि सैँसितिक ख्यौंपत, ब्लेसेथैंका नु तरन्दोपिक्के यो मानुस्त्रिप्ट ब्लेतिक गे दुम्त ।*
>
> *एँको दउरानमिन् ममा लो: सैँसितिक ख्यौंपत ब्लेशा सिक्किम नु वेस्ट वेङ्गलके कौंइचआन्कलि ब्लेस्शा ट्रेनिङ गेतिक वर्कसप यो दुम्त । सुनचरी साप्लामिन् एँको दोरदोगासदोरिसियाके यो नेस्लो (बकस ३) साप्तु ।*

> **2: *Sikkim Herald* now in Sunuwar (Mukhia) language**
>
> Gangtok: The Sikkim government's official mouthpiece, *Sikkim Herald* has set a record of sorts by publishing its editions in 12 languages, apart from English recognized as State languages.
>
> The edition of *Sikkim Herald* in the Sunuwar (Mukhia) language started its publications from March this year.
>
> *Sikkim Herald*, published by the department of Information and Public Relations, Government of Sikkim is published in English, Nepali, Tibetan, Lepcha, Limboo, Bhutia, Newari, Gurung Tamang, Rai, Sherpa, Magar and now in Sunuwar (Mukhia) languages.
>
> The Sikkim Government, through the Sikkim official languages act, 1977 has accorded the official language status to 12 languages spoken in the State: Nepali, Tibetan, Lepcha, Limboo, Bhutia, Newari, Gurung, Tamang, Rai, Sherpa, Magar and Sunuwar (Mukhia) languages.

बकस ३: कौंइचके नेस्लो सुनचरी, ६ मई २००२

पोपो, याच नु नेल्ले सिक्किमके कौंइचबुआन्के कौंइचपुकिके हल गारस्शो पतिकेमिन् मई २००३ मि *किराँती-कौंइच ब्लेसेथैंका* नु *किराँती-कौंइचआ थे:सी तरन्दो* यो ग्लुत । औंपान मई २००४ मि *किराँती-कौंइचआ थे:सी ख्यौंपत* साप्साव । आँकल् वार्च्चपाइब पोपो आर.वी रुजिचा-मुखिया नु के.दी. ङावचा-मुखिया नसी । साँ ब्लेबपिक्यके एँको ख्यौंपत साप्चाकलि कुकु द्रुव ङावचा-मुखियाके वार्च्चीकलि प्लैँचा मचाब्सिब ।

गान्तोक नु जेएनयु, नई दिल्लीके दातेमि दोर्स्सीपा आँइ कौंइचमुर आन्के पितिम स्ट्रगल पनापन १० दिसेम्बर २००५ मि गोम् आँके पिएचदी थेसिस A Descriptive Grammar of Kiranti-Kõits थुम्शा गेसी गेपाताङ । एँको तरन्दोके खुदिलनिदिल गेथुम्चाकलि साप्पा श्युस् वार्च्चपुकिमि वार्च्चपहो बातेमे । नेल्ले नेपिक् मेकोन् थिसिसमि को:चा चाब्सिव । हनाइयो किराँती-कौंइचबु हङकङमि सोइस्शो ल्यापटप मुलसम् जतनपा वाइस्शो बा:ती ।

९ अगस्त २००६ मि आँके थिसिसके दिफेन्द दुम्तङन १६ अगस्त २००६ मि जेएनयुला पिएचदी दिग्री अवार्द दुम्त । गो आँके खुदिलनिदिल नुष्शो मुमि यो रिच्चा मचबु मार्देहना आँकल् वार्च्चपाइब पोपो रुजिचाम् आँके थिसिस कोथ मतामे । ई २००३ मि पोपोके गिवत्

> ***३: पाठ्यपुस्तक कार्यशाला***
>
> *गान्तोक, ५ मई । गान्तोकमा नेपाली साहित्य परिषद्को सभाकक्षमा सिक्किम सुनुवार (मुखिया) कौंइचबुको तत्वावधानमा सुनुवार पाठ्यपुस्तक कार्यशाला एस.के. मुखियाको अध्यक्षतामा सम्पन्न भयो । मुख्य अतिथिको आसनमा सुकेपोखरीका बी.बी. मुखिया अनि विशिष्ट अतिथिहरुमा बुद्धिमान प्रधान 'बमप' थिए भने कालेबुङ, दार्जिलिङ र सिक्किमका सुनुवारभाषी गुरुहरुले भाग लिएका थिए । यो कार्यशाला ध्रुवकुमार मुखियाले सम्पन्न गराएका थिए ।*
>
> *कार्यशालाको महत्व, लक्ष्य र उद्देश्यबारे मुखिया समाजका अध्यक्ष आर.वी. मुखियाले वक्तव्य राखे । कार्यशालामा भाग लिन आएका ९४ शिक्षकहरुलाई स्वागत जनाइयो । भाषाविद् लाल रापचाले पाठ्यपुस्तक कार्यशालामा उपस्थिति सबै गुरुहरुलाई सुनुवार भाषा, लिपि र प्रयोगबारे विभिन्न तक्निक प्रस्तुत गर्दै सुनुवार भाषामा सक्षम बनाउने प्रयास गरे । यसै क्रममा किराँतवंशी सुनुवार (मुखिया) कौंइच नामक पुस्तकका लेखक बुद्धिमान प्रधान 'बमप' लाई सम्मान स्वरुप रु १० हजार १ सय १ प्रदान गरेर अभिनन्दन जनाइयो । -पन्चम*

याब्रे खिँगे बेर्त्त: । मोकोनोले गोम् मोइत गोशो *सिक्किम हेराल्द* मि गेपाइब लोव् बलराम मुखियाकलि यो टिबीम् गुप्तात् ।

दातेम सिक्किम अकादेमी नु ओवीसी अपेक्स बदीमि यो साप्पा दोर्ती । ख्यौंपत नु तरन्दो ब्लेशोनु बुसुक पुल यो बा:ती सिन्का खोइ । कौंइच मुल्केम पितिम् यो कौंइच रुयापरुइमीनु साप्पा दोर्ती गान्तोकके नेल्ले लाँपिकिम् । औंपनपनान् १ मार्च २००८ मि पोष्टदक्टरल खुदिलनिदिल पथ दोएचलान्दगे बेर्तक: । दोएचलान्दला यो गोम् चाब्शोसम् ई-मेलला सिक्किम कौंइचआन्कलि वार्च्चपस्ङापस् पाताङ । किराँती-कौंइच एथ्नोग्रफीके आउटलाइन यो सेल्ताङ । १ जुलाइमि नेपाल जाअ्शोमेर चिनुयो १९ ला २२ सितम्बरसम् सिक्किम कौंइचबुकलि चिनुयो वार्च्चपथ लति ।

तादोङ, गान्तोकमि निअ्सी पेपर Why Mother Tongue Matters in Society नु A Postcolonial Reading of Sunwar Chronicles के प्रिजेन्टेसन पाताङ । दरानमि निअ्सीन् पेपर प्रिजेन्टेसन दुम्त । सिक्किममि औंपा २००१ ला २०१० समके सिक्किम सागामि दोर्स्शोनु सिक्किम किराँती-कौंइचआन्के मुनु सुबुरागीके तेइतेइ सुरीखारीमि बा:शो कौंइच तुइमुचीकलि साप्पा नकनक् गेपहो बा । मुल *सिक्किम हेराल्द* मि सुनमाला मुखिया रेगुलर दुम्तेम । नर जिजिचा द सिक्किम एसेम्ब्लीमि मोइतिन् लो:लैँसी पोस्टम् रेगुलर दुम्शा ओशो नम् । सिक्किम कौंइचबुम् आम्केन ब्लेसेमि २००९ नु २०१० के क्यालेन्दर यो ग्लुइँदात् ।

किराँती-कौंइच लो: प्राथमिक तहम् श्यैँचाकल् ले श्यैँतिकआम्पिक् यो अपोइन्ट दुम्शो बा:तेम् । मेपिकिम् नैनकला कोर्मोचा-मुखिया (गब्मेन्ट प्राइमरी स्कुल), चोङगेटार-इस्ट सिक्किम, रुपा थुँगुचा-मुखिया (गब्मेन्ट सेकेन्दरी स्कुल), च्याखुङ, वेस्ट सिक्किम, पुस्पा मुखिया (गब्मेन्ट टिन्ले सेकेन्दरी स्कुल), साउथ सिक्किम नु लच्मी क्युँइतिचा-मुखिया (गब्मेन्ट जुनियर हाइ स्कुल), इस्ट सिक्किम नमी । नेल्ले टिचरपिकिम् किराँती-कौंइच लो: आम्केन् कौंइच ब्लेसेला श्यैँनिमी । मुलात् मिम्नुङ मेको सिनात् दो दोपा गेपाइँसे ? पशोमेर मार मदुम्बा बा:त ङा ?

इच्चिमेर कका खोइ लानुङ आम्रागीके पाविके, सानोठिमीम् क्यारीकुरस्शा लहो । मुनु कुकु टिकाराम मुलिचा दिउ दिउ प्लेहो । मुलइयो प्लेहो ताइनुङ आँ 'मिचि हौंइतिन् । थैंका १ *इयिँ ल्वो* ग्लुँइशो यो इच्चिमेर लानुङ । मिम्सिमिम्सिमिन् वार्च्चपुकिम् गो दोएचलान्दम लहोनु थैंका ४ सम ग्लुँइतेमे । *गोरखापत्र* के 'समावेशी नेपाल' यो लन्लन् बा । ८७.६ मेगाहर्जमि एफएम किङलो यो नुफोकाम् तिपना:त सुनि ८:३० मि ताब्सिहना सुबुरागीके तेइतेइ सुरीखारीम् बा:ब कौंइचपिकिम www.sunuwar.org मि ओश्या मेको कौंइचआन्के किङलो गेरापेन्मा न्हे:चा चाब्निमि । खेरादी सुबुरागीमि किराँती-कौंइचआन्के तुइमुची पितिम् सिक्किमके खौंलेब गेपचा नेपाल रागीकलि मुलइयो खलका निअ्सी खोइ रिम्चान् माल्ब कौं लानुङ । पनपन् लइ ते जदिस्सिबा ? पचा द साप्पान लिशो बा । सिक्किमबुद गेपचा ताँइवाङन् द आँइ चसीमसीआन्कलि लाँ कौंइचा चाब्सिब खोइ लानुङ । कौंइचवान पित हन् द पचा पचामचाब्तिक लोन् मपिब ।

मोपत्के कालेकाम् देनेन् जइ जइ सिक्किम जइ जइ कौंइच । मुनु आम्खिँमि जइ जइ कौंइचवान । नेपालङा कौंइचपिकिम् सिक्किमके कौंइचपिकला साप्पा श्यैँसिचा चाब्निमी । सिक्किम कौंइचबुके लाँ ख्लोइच्चा चाब्निमी । सिक्किम कौंइचबु नु नेपाल कौंइचबु काथकाथन् गा:मेल: । मोदेबन् दुम्ल: होइ कद् किराँती-कौंइच मुरुपिकि । देउलेस्शा मबाकिन् । सिवार, जोइ नु गुप्सुके अरोप-प्रत्यारोपपा मु मताइत्तेन । खोइल 'किशा ला तेकेइ यो मजाददिसिब । मार चाब्सिबा पनपन लहो मेरे तेकेइन् तेकेइ जदिस्सिब: । जदिस्सिने । चिनुयो मोदेबन् दुम्ल: ।

मुर्के गिम् द एँको रागीला फाँइसिशा याब्रे रागीमि का ना:त् बेर्बन् । खेरादी, इर गेहो बकस १, २ नु ३ के ब्लेसिशो लो: तिरितिरि लिशोन् बाब् । किराँती-कौंइच मुर्पिक् मेको मुसम् गेनाइयो मबेनिम् । औंपा आँइ किराँती-कौंइच तुइमुचीमि सिक्किम नु पोपो आर.वी. रुजिचाके ने नैँस्नम्स्मि हउमोची ब्लेसेम् ब्लेसिशो बा ।

ग्युरोच २७, २०६७, शनिवार (१३ नोवेम्बर २०१०)

हुम्बोल्ट फेलो

कटुन्जे-२, चुप्लु (ओखलदुङगा), kiranti.muru@hotmail.com

(एको आरतिकाल नेल ब्लेशोचमिन कोशो दुमताके बारना निरदारनन् मारगारब दे नेलकालि आदार थारनुङ)

गोरखापत्र किराँती-कोइँच (सुनुवार/मुखिया) भाषाको पृष्ठ संयोजक :
उत्तमकुमार सुनुवार /समीर मुखिया (सुनुवार)

नयाँ नेपाल, गोरखापत्र दैनिक
पो.ब.नं. २३, काठमाडौं, नेपाल
E-mail : sunuwar@mos.com.np